

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА МАНУЕЛЯ КАСТЕЛЬСА

***Анотація:** досліджено глобалізаційні зміни в епоху інформаційного суспільства. Представлено феномен інтернету як основного у творенні сучасної інформатизації суспільства. Розглянуто концепцію інформаційного суспільства Мануеля Кастельса.*

***Аннотация:** исследовано глобализационные изменения в эпоху информационного общества. Представлено феномен интернета как основного в создании современного информатизованого общества. Рассмотрены концепции информационного общества Мануэля Кастельса.*

***Annotation:** showed global changes in a sphere of informative society. The phenomenon of the internet as basic is presented in creation of modern informatization of society. Conception of informative society of Manuel Kastels is considered.*

В епоху глобалізації відбувається одночасно декілька перехідних процесів. Найбільш – технологічний і організаційний перехід до інформаційного суспільства. Інтернет – це інформаційна технологія і соціальна форма, яка втілює в собі інформаційну епоху так само, як електричний двигун був важелем соціальних і технічних змін індустріальної епохи.

Глобальній комп'ютерній мережі інтернет належить особливе місце в інформатизації суспільства. Інтернет – це новітній засіб комунікації і взаємодії між людьми на різних відстанях, опосередкований віртуальними можливостями і сервісами комп'ютерів підключених до глобальної мережі (World Wide Web). Це є нова форма соціальної комунікації, оскільки в ситуації сьогодення стає домінуючою для сучасного соціуму, подібно до того, як в певний період розвитку обов'язковою формою обміну стали товарно-грошові стосунки, витіснивши собою всі останні [2, 38].

Інтернет – продукт свого часу. Якщо інформаційна технологія – це нинішній еквівалент електрики в епоху індустріалізації, то сучасний інтернет можна було б уподібнити енергетичній системі і електродвигуну, тому що

він здатний поставляти «інформаційну енергію» для будь-яких сфер людської діяльності. Більш того, якщо нові способи виробництва і розподілу електроенергії перетворили промислові підприємства і крупні корпорації в організаційну основу індустріального суспільства, то інтернет виконує роль технологічного базису для організаційного різновиду інформаційної ери – мережі. Мережа є сукупністю зв'язаних між собою вузлів. Взагалі, мережі – це достатньо старі форми матеріалізації людської діяльності, проте в наші дні вони знайшли нове життя в результаті перетворення їх в інформаційні мережі, об'єднаних інтернетом. Як організуючий засіб, вони володіють незаперечними перевагами завдяки властивим їм якостям, необхідним для виживання і досягнення успіху в умовах швидкого змінного оточення. Незалежно від розмірів і рівня складності мережі завжди виникали чималі труднощі при координації функцій, при зосередженні ресурсів для досягнення відповідних цілей і при виконанні поставленого завдання. Мережі, головним чином були «заповідником» приватного життя, тоді як централізовані ієрархічні структури були «вотчиною» влади і виробництва. Проте тепер, з впровадженням комп'ютерних інформаційних і комунікаційних технологій (зокрема, інтернету), мережам надається можливість продемонструвати властиву їм гнучкість і тим самим підтвердити свою еволюційну суть. У той же самий час ці технології дозволяють здійснювати координацію завдань і комплексне управління. Результатом цього є безпрецедентне поєднання гнучкості і якості виконання завдань, скоординованого ухвалення рішень і їх децентралізованого виконання, індивідуалізованого самовираження і глобальної горизонтальної комунікації, що у результаті трансформується у вищу форму організації людської діяльності.

Тоді як технологія не гарантує свободу, інтернет насправді є могутнім інструментом як для здійснення особистої свободи, так і свободи суспільних груп. Проте свобода не припускає її неодмінно позитивної соціальної реалізації, оскільки все залежить від того, як люди і соціальні інститути

відносяться до свободи. Так, швидке розповсюдження інтернету по всьому світу супроводжується тими, що існують і в засобах масової інформації різноманітними плітками і міфами про можливу негативну дію інтернету.

Варто зазначити про основні концепти інтернету як соціокультурного феномену:

- Інтернет був побудований його творцями, в основному, ученими й студентами, як засіб вільної комунікації. Крім того, функціонування інтернету забезпечувалося програмами, що вільно розповсюджувалися по мережі. Через глобальну маршрутизацію інтернету майже завжди можна знайти альтернативні шляхи передачі повідомлення для уникнення контролю, як це роблять користувачі інтернету в Китаї. Таким чином, інтернет є, насамперед, універсальним соціальним простором вільної комунікації;

- Інтернет сприяє внутрішньосоціальній взаємодії і побудові міжособових мереж. Самоуправляюча на основі особистого вибору мережева (онлайнова і офлайнова) комунікація є формою соціальної взаємодії, що розвивається, в інформаційну епоху. Використання інтернету виняткове для онлайнових чатів і ролевих ігор досить обмежене, перш за все, навколо тінейджерів і молодих користувачів. Інтернет має відношення до реального життя людей. У нашому суспільстві формується реальний, фізичний і віртуальний світи;

- Інтернет вкрай важливий для бізнесу. Він є вельми істотним чинником збільшення продуктивності і конкурентоспроможності, роблячи можливим розповсюдження мережевих форм організації бізнесу.

Мануель Кастельс - один з найавторитетніших соціальних мислителів і дослідників сучасного світу. Він сформулював цілісну теорію, яка дозволяє оцінити фундаментальні наслідки дії революції в інформаційних технологіях, що охоплює всі сфери людської діяльності, їх вплив на сучасний світ. Йому чужий примітивний технологічний детермінізм. Відтак, він висловлює

нетривіальне припущення, що революція в інформаційній технології напівсвідомо поширювалася через матеріальну культуру суспільств визвольний дух, який розцвів в рухах 60-х років.

М. Кастельс досліджує виникнення нової універсальної соціальної структури, що виявляється при цьому в різних формах залежно від різноманітності культур та інститутів. Ця нова соціальна структура асоціюється з виникненням нового способу розвитку - інформаціоналізму, що сформувався під дією перебудови капіталістичного способу виробництва до кінця ХХ ст.

Він зазначає, що суспільства, організовані навколо людських процесів, структурованих та історично детермінованих в стосунках виробництва досвіду і влади. При цьому ним детально розкривається ця система понять і їх взаємозв'язок, а також взаємодія з соціальними ідентичностями.

М. Кастельс довгий час сприймався як соціолог, що займається вивченням проблем урбанізації і соціальної структури сучасного міста. Не забута тема міста знайшла своє відображення в книзі «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура». Автор розглядає, яким чином міняється обличчя міста в ході вступу до інформаційного суспільства.

М. Кастельс використовує теорію мереж для аналізу змін, що відбуваються в міському середовищі інформаційного суспільства. Мережеві структури відтворюються як на внутрішньоміському рівні, так і на рівні стосунків між глобальними містами. Мережева структура не означає розпад внутрішньоміської ієрархії: у глобальних містах з'являються інформаційно-владні вузли, які замикають на собі основні потоки інформації, фінансових ресурсів і стають точками ухвалення управлінських рішень. Між цими вузлами курсують ресурсні потоки, а самі вузли знаходяться в безперервній конкуренції між собою. Глобальні вузли зосереджені в мегаполісах, які «є дуже великою агломерацією людей». Визначальною межею мегаполісів є те, що вони концентрують адміністративні, виробничі і менеджерські вищі

функції на всій планеті. Мегаполіси повною мірою відображають суперечності дихотомії «глобальне-локальне»: залучені в глобально-ділові і культурні мережі вони виключають з них місцеві популяції, які стають функціонально даремними. М. Кастельс вважає, що маргіналізація місцевих співтовариств відбувається унаслідок економічної, політичної і культурної експансії мегаполісів. М. Кастельс розглядає мегаполіси як масштабні центри «Глобального динамізму», культурну і політичну інновацію і пункти всіх видів глобальних мереж, що пов'язують. Таким чином, М. Кастельс дає рельєфний опис процесів, що відбуваються в структурі міст в період переходу до інформаційної епохи.

У дихотомії «глобальне-локальне» еліти відносяться до тих, хто зацікавлений в розвитку глобального владного простору, який дозволить контролювати неорганізовані локалізовані народи. Еліти інформаційного суспільства можуть розглядатися як просторово обмежена мережева субкультура, в якій формується стиль життя, що дозволяє їм уніфікувати власне символічне оточення по всьому світу. Шари матеріальної підтримки, що складаються в просторі потоків, формують інфраструктуру того суспільства, яке М. Кастельс називає інформаційним.

Розмірковуючи, власне, про соціологічно-культурологічне розуміння феномену інтернету М. Кастельсом, варто зазначити, що для нього відправним моментом аналізу є положення про те, що люди, організації, компанії і все суспільство в цілому беруть участь в перетворенні технології – будь-якій технології – шляхом оволодіння нею, її видозміни й експериментування з нею. Це головний висновок з соціальної історії технологій, який виявляється справедливішим в разі інтернету – технології комунікації. Усвідомлена комунікація (людська мова) визначає біологічну специфічність людського роду. Оскільки наша повсякденна діяльність ґрунтується на комунікації, а інтернет видозмінює спосіб нашої комунікації один з одним, наше життя опиняється в сильній залежності від цієї нової технології. З іншого боку, використовуючи інтернет для виконання безлічі

власних справ, ми змінюємо і сам інтернет. В результаті такого взаємовпливу утворюється нова соціально-технічна структура [1,17] .

Щодо культури в інтернеті, М. Кастельс виводить наступні твердження: «технічні системи є суспільним продуктом. Суспільне виробництво визначається культурою й інтернет тут не є виключенням» (). В зв'язку з цим М. Кастельс виділяє чотиришарову структуру, характерну для культури інтернету: технократична культура, культура хакерів, культура віртуальної общини і підприємницька культура.

Технократична культура – це культура віри в природжену користь науково-технічного розвитку як ключовою складовою прогресу людства. В рамках даної культури мірою заслуг стає внесок в справу вдосконалення якої-небудь технологічної системи на благо співтовариства першовідкривачів.

Культура хакерів – це співтовариство, загальна культура висококваліфікованих програмістів і майстрів організації мереж. У класифікації М. Кастельса даний шар нічого спільного не має з так званими «хакерами» які власне і займаються зломом програмного забезпечення та мереж. Реалізація потенціалу культури мережевої організації всілякими суспільними мережами призвела до утворення онлайн-співтовариств, які реконструювали суспільство і спіяли різкому розширенню сфери застосування комп'ютерних мереж.

Інтернет-підприємці відкрили нову планету, населену дивовижними технічними інноваціями, новими формами суспільного життя і незалежними індивідуумами. Таким чином, підприємницька культура продовжувала завойовувати світ, в ході цього процесу перетворивши інтернет на основу нашого життя [2, 81].

В зв'язку з появою і розвитком інтернету як нового засобу комунікації висловлюються найрізноманітніші суперечливі думки з приводу виникнення нових моделей соціальної взаємодії. З одного боку, утворення віртуальних співтовариств, що базуються, головним чином, на онлайн-комунікації,

описуються як кульмінація історичного процесу розділення місцерозташування і соціальності: нові моделі соціальних стосунків приходять на зміну формам взаємодії між людьми, заснованими на територіальних зв'язках. Розповсюдження інтернету сприяє соціальній ізоляції, розриву суспільних зв'язків і руйнуванню сімейного життя, коли анонімні індивідууми практикують безладну комунікабельність, відмовляючись від особистої взаємодії в реальних умовах.

Перш за все, в переважній більшості випадків використання інтернету є інструментальним, тісно пов'язаним з роботою, сім'єю і повсякденним життям користувачів мережі. Понад 85% всіх випадків використання інтернету припадає на електронну пошту, велика частина об'єму останньою пов'язана з виконанням різних функцій, конкретними завданнями, контактами з рідними і друзями в умовах реального життя (). Інтернет послуговується соціальною практикою в усьому своєму різноманітті можливостей, проте таке використання має відповідний вплив і на саму соціальну практику.

Мануель Кастельс вважає, що найбільш важливу роль інтернет віграє в структуризації суспільних стосунків завдяки своєму внеску в розвиток нової моделі соціальної взаємодії, заснованої на індивідуалізмі. Як пише американський дослідник Уеллман «складні соціальні взаємодії існували завжди, проте останні технічні розробки в сфері засобів комунікації зробили можливою їх появу як домінуючої форми соціальної організації. Люди у все більших масштабах організуються не тільки за допомогою соціальних мереж, але і за допомогою соціальних мереж на основі комунікації» (). На основі вищесказаного, М. Кастельс робить висновок, що не інтернет створює модель мережевого індивідуалізму, а його розвиток забезпечує відповідну матеріальну підтримку для розповсюдження мережевого індивідуалізму як домінуючої форми соціальності [1, 132].

Отже, інтернет — це не просто чергова технічна новинка або технологія. Це ключова технологія інформаційної епохи. Він втілює культуру

свободи і особистої творчості, будучи як джерелом нової економіки, так і суспільного руху, що базується швидше на зміні людської свідомості, ніж на збільшенні влади держави. Використання інтернету, проте, залежить від того, якими є люди, що використовують його, і суспільство. Інтернет не визначає, що варто суспільству робити або як їм жити. Навпаки, саме люди створюють інтернет, пристосовувавши його до своїх потреб, інтересів і цінностей. Концепція Мануеля Кастельса достатньо несуперечливо відображає сучасне інформаційне суспільство при використанні добре аргументованих фактів, які більшою мірою адекватні реальному стану речей.

Література:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. М., ГУ ВШЭ, 2000.
2. Кастельс М. Становление общества сетевых структур // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. - М: Academia, 1999.
3. Машлыкин В. Г. Европейское информационное пространство. – М., 1999.
4. Смоляницкий Б.М., Корниенко М.В. Информационное обслуживание в Интернете: Учеб. пособие / Харьковский гос. ин-т культуры. – Х., 1998. – Ч.1.